

УДК 336.71

Руденок О.О., Донецький національний університет імені Василя Стуса

Волкова В.В., к.е.н., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОРМАТИВУ LCR

В статті доведено, що ліквідність виступає однією з найважливіших якісних характеристик діяльності банку, що свідчить про надійність та стійкість його фінансового стану. За результатами дослідження уточнено визначення поняття «ліквідність банку»; виокремлено фактори впливу на стан ліквідності банків в залежності від середовища формування; визначено, що на управління ліквідністю банку безпосередньо впливає видача кредитів та залучення депозитів (в тому числі і в іноземній валюті); проведено аналіз динаміки та структури обсягу кредитів і депозитів банків України у розрізі валют; проведено аналіз динаміки обсягу доходів і видатків банків України за період з 2014 року до початку 2018 р.; розглянуто та проаналізовано дотримання банками України встановлених нормативів ліквідності (норматив миттєвої ліквідності, норматив поточної ліквідності, норматив короткострокової ліквідності); здійснено порівняльну характеристику нормативу поточної ліквідності та коефіцієнту покриття ліквідності (LCR); доведено, що передбачені стандарти ліквідності банків (Базель III) в більшій мірі, ніж в Україні, спрямовані на забезпечення фінансової сталості як кожного окремого банку, так і банківської системи країни в цілому.

Ключові слова: ліквідність банку, аналіз ліквідності, управління ліквідністю банків, нормативи ліквідності, LCR.

Рис. 4, Табл. 3, Літ 11.

Руденок О.О., Волкова В.В.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ БАНКОВ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ВВЕДЕНИЯ НОРМАТИВА LCR

В статье доказано, что ликвидность выступает одной из важнейших качественных характеристик деятельности банка, что свидетельствует о надежности и устойчивости его финансового состояния. По результатам исследования уточнено определение понятия «ликвидность банка»; выделены факторы влияния на состояние ликвидности банков в зависимости от среды формирования; определено, что на управление ликвидностью банка напрямую влияет выдача кредитов и привлечения депозитов (в том числе и в иностранной валюте); проведен анализ динамики и структуры объема кредитов и депозитов банков Украины в разрезе валют; проведен анализ динамики объема доходов и расходов банков Украины за период с 2014 года до начала 2018 г.; рассмотрено и проанализировано соблюдение банками Украины установленных нормативов ликвидности (норматив мгновенной ликвидности, норматив текущей ликвидности, норматив краткосрочной ликвидности); осуществлено сравнительную характеристику норматива текущей ликвидности и коэффициента покрытия ликвидности (LCR); доказано, что предусмотренные стандарты ликвидности банков (Базель III) в большей степени, чем в Украине, направленные на обеспечение финансовой устойчивости как каждого отдельного банка, так и банковской системы страны в целом.

Ключевые слова: ликвидность банка, анализ ликвидности, управление

Rudenok O., Volkova V.

FEATURES OF LIQUIDITY MANAGEMENT OF UKRAINIAN BANKS IN CONDITIONS OF THE IMPLEMENTATION THE LCR STANDARD

The article proves that liquidity is one of the most important qualitative characteristics of the bank's activity, which testifies to the reliability and stability of its financial condition. According to the results of the research, the definition of the concept of "liquidity of the bank" was clarified; the factors influencing the state of liquidity of banks were identified depending on the formation environment; it was determined that on the liquidity management of the bank is directly influenced by the issuance of loans and the attraction of deposits (including in foreign currency); an analysis of the dynamics and structure of the volume of loans and deposits of banks of Ukraine was conducted in terms of currencies; analysis of the dynamics of the volume of incomes and expenditures of Ukrainian banks was conducted for the period from 2014 to the beginning of 2018; the compliance of the banks of Ukraine with the established norms of liquidity (the norm of instant liquidity, the norm of current liquidity, the norm of short-term liquidity) was considered and analyzed; a comparative characteristic of the current liquidity ratio and the liquidity coverage ratio (LCR) was made; it was proved that the banks' liquidity standards (Basel III) are more than in Ukraine aimed at ensuring financial sustainability of each individual bank and the banking system of the country as a whole.

Key words: liquidity of the bank, analysis of liquidity, liquidity management of banks, norms of liquidity, LCR.

Постановка проблеми. Банки є найбільш активними операторами фінансового ринку України. Довіра до них з боку клієнтів у значній мірі визначається фінансовою стабільністю банків і станом їх ліквідності, адже від ліквідності банку залежить якість та повнота надання послуг клієнтам. Управління ліквідністю є складовою забезпечення фінансової стійкості банків, саме тому ефективно управління ліквідністю має бути одним із головних пріоритетів в діяльності банку і свідчить про актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у вирішення даної наукової проблеми внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, такі, як: Н. Волкова [1], В. Міщенко [2], І. Бурденко [3], В. Коваленко [4], Д. Хоружий [5].

Виділення невирішеної проблеми. Проте, не зважаючи на значні наукові результати, отримані вченими, наразі управління ліквідністю банків залишається недостатньо розробленим як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Мета статті полягає в поглибленні теоретичних досліджень і розробці практичних рекомендацій щодо ефективного управління ліквідністю банків в Україні, спрямованих на зміцнення їх фінансової стійкості.

Виклад основного матеріалу. Своєчасне та повне виконання банками та банківською системою в цілому своїх функцій у значній мірі залежить від стану ліквідності, так як ліквідність - це одна із загальних якісних характеристик діяльності цих кредитних інститутів на ринку, що сприяє їх надійності, стійкості та конкурентоспроможності.

Суттєве значення у розкритті поняття ліквідність банку є не тільки посилення на спроможність забезпечувати своєчасне виконання зобов'язань з повернення залучених ресурсів та задоволення економічно обґрунтованих потреб його клієнтів у кредитах, але й можливість банку задовольнити вимоги своїх кредиторів і позичальників з найменшими для банку витратами. Отже, ліквідність банку – це спроможність банку вчасно та з найменшими витратами виконати вимоги щодо погашення зобов'язань та

бути здатним задовольняти запити своїх клієнтів в наданні кредитів.

Варто зазначити, що в забезпеченні ліквідності зацікавлений банк, його клієнти та регулюючі державні органи. Значення ліквідності банків обумовлює необхідність управління нею на макрорівні та на мікрорівні.

Станом на 01.05.2018 р. в Україні 82 [6] банків мають ліцензію на здійснення банківської діяльності, при цьому на початок червня 2018 р. у стадії ліквідації знаходилося 92 банки, в 2 банках діяла тимчасова адміністрація ФГВФО [7]. За цих умов важливо проаналізувати стан ліквідності банків, тобто дослідити фактори впливу, які сприяють зміні рівня ліквідності банку в динаміці для того, щоб виявити відхилення від планових чи нормативних значень та визначити вплив отриманих відхилень на діяльність банку.

Критичний розгляд наявних точок зору вчених [1-5] та власні дослідження дали можливість систематизувати чинники, що визначають стан ліквідності банку. Насамперед, в залежності від середовища формування їх можна поділити на внутрішні, які мають безпосередній вплив на ліквідність банків, та зовнішні, які є неконтрольованими з боку банків. Зовнішні фактори можуть проявляють свою дію на мікро- та макрорівні. У складі чинників зовнішнього середовища, крім того, слід виокремлювати фактори, що формуються як в межах, так і поза межами держави. Детальний розгляд чинників, що впливають на стан ліквідності банків, дає підстави стверджувати, що у своїй сукупності вони об'єднуються у такі, що формують попит і пропозицію ліквідних коштів.

Управління ліквідністю – це основа існування банківської установи, що особливо гостро відчувається в умовах фінансово-економічної кризи.

На управління ліквідністю банку безпосередньо впливає видача кредитів та залучення депозитів (в тому числі і в іноземній валюті). За наявності валютних кредитів або депозитів у кредитному чи депозитному портфелі банків відповідно поряд з кредитним ризиком позичальники і банки потерпають від валютних ризиків. Отже розглянемо спочатку динаміку і структуру кредитів банків України у розрізі валют (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягу кредитів банків України у розрізі валют

Види кредитів	01.01.2016 млн. грн.	01.01.2017		01.01.2018		01.03.2018		
		млрд грн.	порівн. з попереднім періодом %	млрд грн.	порівн. з попереднім періодом %	млрд грн.	порівн. з попереднім періодом %	порівн. з поч. 2016 року %
<i>Кредити всього:</i>	986,6	972,2	-1,46%	1036,2	6,58%	1021,5	-1,42%	3,53%
<i>у тому числі у розрізі валют</i>								
а) у гривнях	418,0	492,5	17,81%	568,6	15,44%	573,3	0,84%	37,15%
б) у доларах США	520,2	431,3	-17,10%	401,7	-6,87%	384,5	-4,28%	-26,10%
в) в євро	43,1	45,1	4,38%	62,7	39,13%	60,4	-3,56%	40,06%

*Складено та розраховано автором на основі [8]

Таким чином, питома вага виданих кредитів у гривні у загальному складі кредитів від початку 2016 року до початку березня 2018 року коливалась від 42,37% до 56,13%; питома вага кредитів в доларах – від 52,73% до 37,64%; питома вага кредитів в євро – від 4,37% до 5,92%.

Отже, спостерігається тенденція до зменшення суми виданих кредитів в доларах та збільшення суми виданих кредитів в національній валюті та в євро.

Далі розглянемо динаміку і структуру депозитів банків України у розрізі валют за 01.01.2016 – 01.03.2018 роки (Таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягу депозитів банків України у розрізі валют

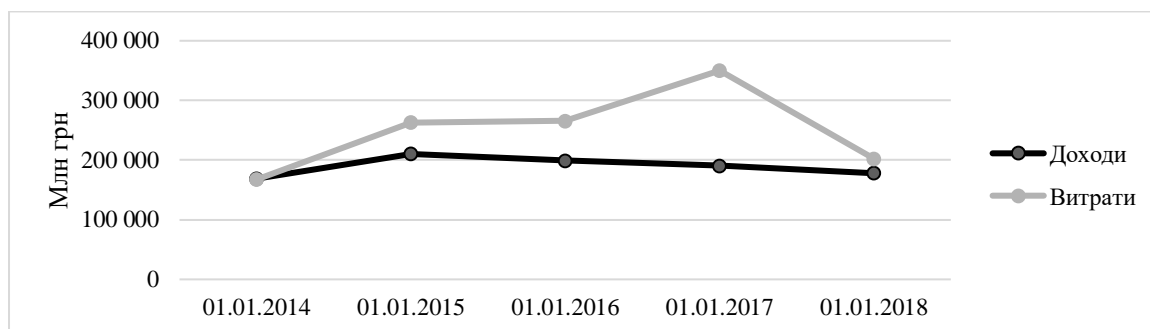
Види депозитів	01.01.2016 млн. грн.	01.01.2017		01.01.2018		01.03.2018		
		млрд. грн.	порівн. з поперед. періодом %	млрд. грн.	порівн. з поперед. періодом %	млрд. грн.	порівн. з поперед. періодом %	порівн. з поч. 2016 року %
<i>Депозитів всього:</i>	687,8	737,3	7,20%	816,9	10,79%	811,4	-0,68%	17,97%
<i>у тому числі у розрізі валют</i>								
у гривнях	362,7	392,4	8,21%	448,4	14,25%	455,3	1,55%	25,54%
у доларах США	270,7	286,2	5,73%	297,8	4,05%	287,1	-3,58%	6,08%
в євро	50,76	55,62	9,57%	67,55	21,45%	65,9	-2,37%	29,93%

*Складено та розраховано автором на основі [8]

Загальна сума залучених депозитів за аналізований період збільшилась на 17,97%. Питома вага залучених депозитів у гривні у загальному складі депозитів від початку 2016 року до початку лютого 2018 року коливалась від 52,73% до 56,12%; питома вага депозитів в доларах – від 39,36% до 35,39%; питома вага депозитів в євро – від 7,38% до 8,13%.

Як ми бачимо, спостерігається тенденція до зменшення суми залучених депозитів в доларах та збільшення суми залучених депозитів в національній валюті та в євро.

Також розглянемо динаміку доходів і видатків банків України за 2014-початок 2018 рр., адже ліквідність банку знаходиться в обернено пропорційному зв'язку із його доходністю (рис. 1.).

*складено автором на основі [6]

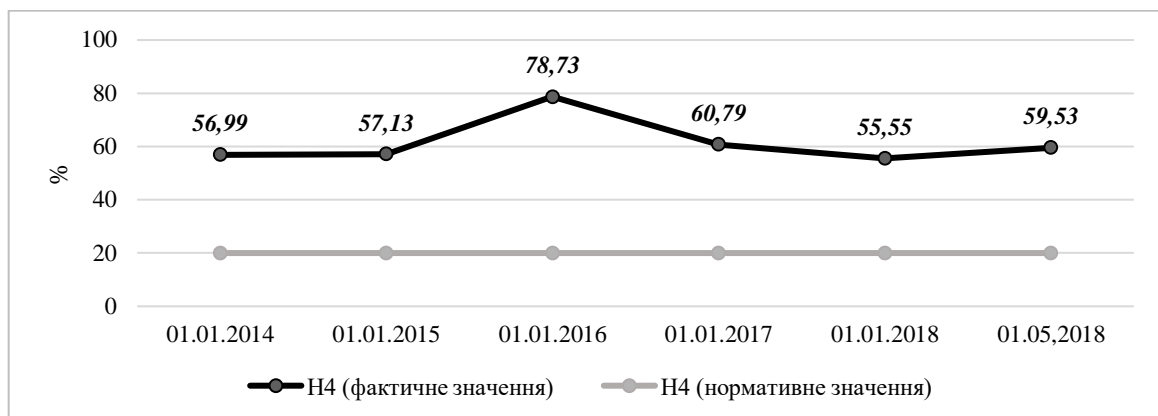
Рис. 1 - Динаміка доходів і витрат банків України за 2014 - початок 2018 рр.

Проаналізувавши дану динаміку доходів і видатків банків України, ми бачимо, що найбільш збитковим за аналізований період банківський сектор був на початку 2017 року, розмір збитків складав майже 160 млрд грн, що обумовлено резервуванням кредитного портфеля ПАТ КБ ПриватБанку в кінці 2016 року.

Проте, спостерігається позитивна тенденція зменшення збиткової діяльності банків протягом 2017 р. і вже на початку 2018 р. збитки склали 24,4 млрд грн. За даними Національного банку України [6], у першому кварталі 2018 року банки України відновили прибуткову діяльність після збиткової роботи у четвертому кварталі 2017 року. При цьому вони продовжили активно кредитувати населення та залучати депозити фізичних осіб. За підсумками періоду січень-квітень банки отримали чистий прибуток 10,7 млрд грн [6].

Прояв вищезазначених та інших факторів позначився на стані ліквідності банків. Для контролю та оцінки стану ліквідності банку використовують встановлені Національним банком України нормативи.

Розглянемо динаміку нормативів ліквідності вітчизняних банків станом на початок 2014-2018 рр. (рис.2).

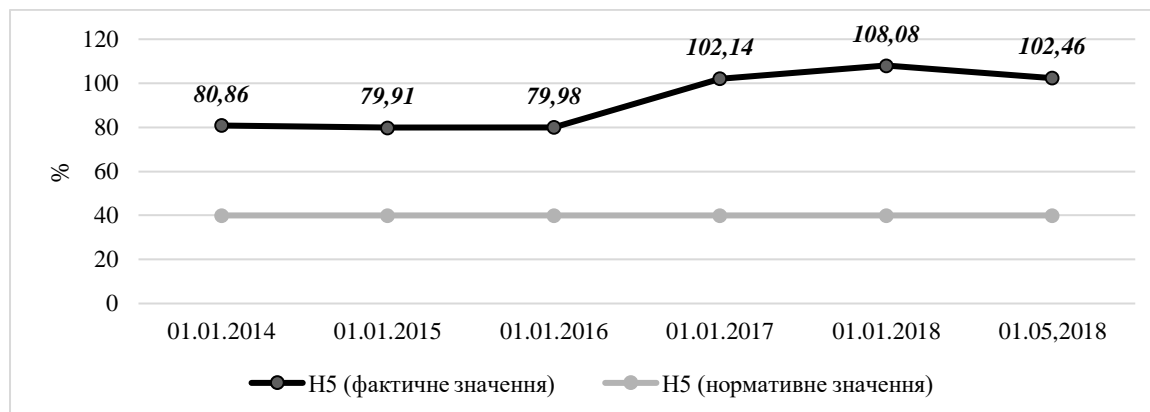

*складено автором на основі [6]

Рис. 2 - Динаміка дотримання нормативу миттєвої ліквідності банків України за 2014-2018 рр.

Протягом аналізованого періоду фактичне значення нормативу миттєвої ліквідності (норматив Н4) (Рис. 2.) перевищує нормативне значення показника (20 %) в середньому майже в 3 рази. Незначне збільшення фактичного значення нормативу миттєвої ліквідності Н4 за січень-травень 2018 року свідчить про зростання розмірів надлишкових резервів банків.

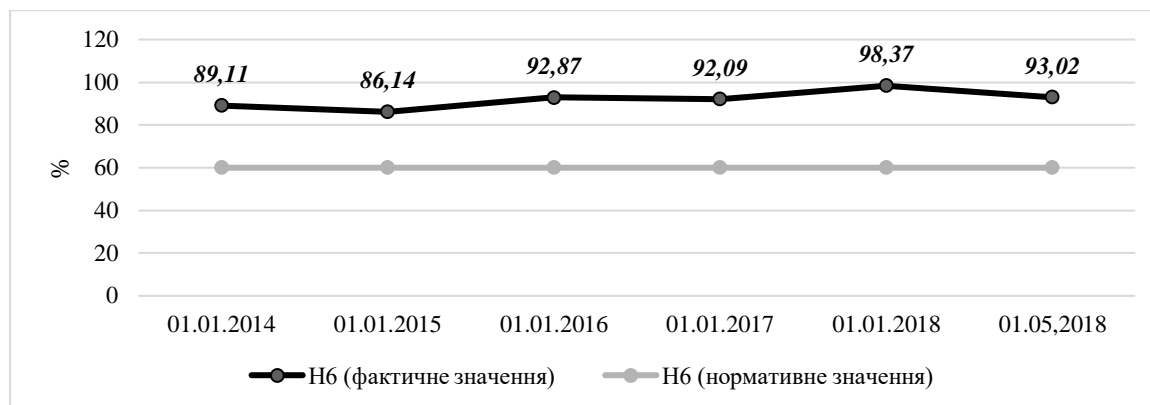
Як видно з Рис. 3. протягом аналізованого періоду фактичне значення нормативу поточної ліквідності (норматив Н5) перевищує мінімально допустимий рівень в середньому майже в 2,5 рази, що свідчить про накопичення банками значних обсягів високоліквідних активів.

*складено автором на основі [6]

Рис. 3 - Динаміка дотримання нормативу поточної ліквідності банків України за 2014-2018 рр.

Про прагнення банків в сучасних умовах соціально-економічної нестабільності мати запас ліквідності впродовж одного року свідчить також те, що нормативне значення нормативу короткострокової ліквідності за аналізований період було перевищено в середньому в 1,5 рази (Рис. 4.).

*складено автором на основі [6]

Рис. 4 - Динаміка дотримання нормативу короткострокової ліквідності банків України за 2014-2018 рр.

Значне перевищення фактичних значень нормативів ліквідності над їх нормативним значенням свідчить про те, що банки не в повній мірі використовують кошти, які осідають на поточних рахунках і депозитах до запитання для їх розміщення в доходні активи.

Наслідком може стати неплатоспроможність банку, не зважаючи на його спроможність виконувати поточні зобов'язання. Слід також зазначити, що така ситуація є вкрай небезпечною для банків, тому що в основному збільшення ліквідності досягається накопиченням тимчасово вільних коштів на банківських рахунках, а також вкладенням їх у високоліквідні цінні папери або у валютні цінності. Таким чином при створенні високого рівню ліквідності банки вилучають велику кількість грошей з обігу, наслідком чого є дефіцит кредитних вкладень.

Ліквідність банків є актуальною проблемою функціонування вітчизняної банківської системи, вирішення якої неможливе без забезпечення економічного

зростання країни та стабільності банківської системи. З метою підтримки фінансової стабільності та підвищення стійкості банківської системи до можливих шоків ліквідності Правлінням НБУ було затверджено новий норматив для українських банків – коефіцієнт покриття ліквідністю або LCR (Liquidity coverage ratio) [9]. Даний коефіцієнт було передбачено одним зі стандартів Базель III [10]. Проаналізувавши значення нормативів ліквідності банків України та встановивши, що існує надлишкова ліквідність, можна сказати, що банки готові до впровадження LCR.

Даний коефіцієнт можна порівняти із уже впровадженим у банківську діяльність нормативом поточної ліквідності Н5 (Таблиця 3).

Таблиця 3

Порівняння коефіцієнту покриття ліквідності (LCR) та нормативу поточної ліквідності (Н5)

Показник	Формула для розрахунку та сутність показника	Нормативне значення
Показник покриття ліквідності (Liquidity coverage ratio, LCR)	$LCR = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Чисті грошові відтоки за 30 – денний період}}$	≥ 100%
	Запровадження коефіцієнту LCR ставить за мету сприяти стійкості банківського сектору шляхом забезпечення у банків достатнього запасу невитрачених ліквідних активів високої якості, які можуть бути легко і швидко конвертовані в гроші.	
Норматив поточної ліквідності (Н5)	$H5 = \frac{\text{Високоліквідні активи та активи до 31 дня}}{\text{Зобов'язання до 31 дня}}$ <p>Характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця</p>	≥ 40%

*Складено автором на основі [6], [10], [11]

У порівнянні з нормативом поточної ліквідності, при розрахунку якого не враховується те, що не будуть повернуті всі депозити та не будуть погашені всі кредити, коефіцієнт покриття ліквідністю моделює ліквідну позицію банку за умов реалістичного стресу. Також розрахунок LCR дозволяє оперувати очікуваними майбутніми грошовими потоками, де різні складові мають різну вагу в залежності від їхньої ліквідності.

Зазначимо, що з 1 червня 2018 р. розрахунок коефіцієнта покриття ліквідності LCR здійснюється в тестовому режимі, а з 1 грудня 2018 р. норматив LCR стане обов'язковим до виконання.

Отже, передбачені Базелем III стандарти ліквідності банків в більшій мірі, ніж нормативи ліквідності встановлені НБУ, спрямовані на забезпечення фінансової сталості як кожного окремого банку, так і банківської системи країни в цілому, так як ліквідність банків оцінюється не «як запас», а «як потік», що дає можливість передбачати і прогнозувати ризики ліквідності з урахуванням майбутніх надходжень і потреб в ліквідних коштах і тим самим забезпечити фінансову стабільність банків за рахунок попередження і зниження ризику ліквідності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зазначити, що актуальною проблемою функціонування банків України є їх ліквідність. Ліквідність виступає однією з найважливіших якісних характеристик діяльності банку, що свідчить про надійність та стійкість його

фінансового стану. За результатами аналізу чинників впливу на ліквідність та діючих нормативів ліквідності було встановлено, що управління ліквідністю банків потребує вдосконалення. Стандарти Базель III в більшій мірі, ніж нормативи ліквідності банків в Україні, передбачають можливість забезпечити фінансову стабільність банків за рахунок попередження і зниження ризику ліквідності. В свою чергу, 30-денний норматив LCR спрямований на забезпечення короткострокової стійкості банку до коливань ліквідності, що особливо відчувається в умовах фінансово-економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.І., Волкова В.В., Чорна О.М. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/29239/26263>
2. Міщенко В.І., Сомик А.В. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70688>
3. Бурденко І. М. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку [Текст]: монографія / [І. М. Бурденко, Є.С. Дмитрієв, Ю.С. Ребрик, Ю.С. Серпенінова]; за заг. ред. Ю.С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга. - 2011. – 136 с.
4. Коваленко В.В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/56642/7/Kovalenko_Obgruntuvannia_stratehii%20.pdf
5. Хоружий Д. Сучасні тенденції впровадження положень Базеля III URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_4_19
6. Показники банківської системи. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
7. Виведення банків з ринку. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб URL: <http://www.fg.gov.ua/not-paying>
8. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127
9. Постанова Правління Національного банку України Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64546644>
10. Basel III: international regulatory framework URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3%7C14%7C572>
11. Basel III: Building blocks of new regulation <http://feweb.uvt.nl/pdf/brounen/literatuurtip3.pdf>